

John Fulton, Anthony M. Abela, Irena Borowik, Teresa Dowling, Penny Long Marler and Luigi Tomasi

**YOUNG CATHOLICS AT THE
NEW MILLENNIUM
The Religion and Morality of
Young Adults in Western
Countries**

University College Dublin Press, 2000, str. 193.

Tom Inglis, Zdzisław Mach, Rafał Mazanek (eds.)

**RELIGION AND POLITICS
East-West Contrasts from
Contemporary Europe**

University College Dublin Press, 2000, str. 198.

Među brojnim socioreligijskim studijama koje su se na međunarodnom tržištu pojavile proteklih godina, knjiga o mladim katolicima šestorice eminentnih sociologa religije zauzima istaknuto mjesto. Dva su ključna razloga tomu. Prvo, riječ je o komparativnoj studiji rađenoj prema istom metodološkom predlošku u šest različitih zemalja. Naravno, to nije jedina komparativna studija, ali malo ih je koje se mogu pohvaliti tako jasnom teorijsko-metodološkim strukturom, koja je bila zadana već prije provođenja samog istraživanja, a potom i pisanja knjige. Drugo, za razliku od brojnih drugih studija, ona se ne bavi kvantitativnim pokazateljima religioznosti u navedenim zemljama, već je metodom životnih priča te putem polustrukturiranih dubinskih intervjua fokusirala različite načine življenja katolicizma među mladima dobi od 18 do 30 godina. Uzorak je bio diferenciran prema spolnom i bračnom statusu te prema stupnju religijskog pripadanja. Neovisno o tome koliko ih u kojoj zemlji ima, uzorak je u svakoj bio podjednako po-

dijeljen na jake ili zauzete katolike (*strong or core members*), umjerene (*intermediate*) te bivše ili distancirane (*former or distant*). Zauzeti su redoviti praktikanti te oni koji su aktivno uključeni u crkveni život. Nasuprot njima, bivši su oni koji su u potpunosti napustili svoj katolički identitet ili koji su gotovo u potpunosti zanemarili religijsku praksu, a nemaju ni namjeru da išta u tom smislu promijene. Svi ostali ulaze u treću, međukategoriju, što znači da ona obuhvaća prilično velik raspon različita intenziteta religioznosti. Takav je metodološki pristup trebao odgovoriti na ključno pitanje: u kojem opsegu i na koji način društvo kasne moderne utječe na religioznost i moral mladih odraslih katolika i bivših katolika? Zadržavaju li oni koji su odrastali pod utjecajem katoličke tradicije, svoja vjerovanja i moralna uvjerenja izolirajući se od modernog svijeta, ili na kulturne promjene odgovaraju promjenama u religijskom i moralnom obzorju? Ili, a i ta se mogućnost pokazuje realnom, oni u potpunosti odbacuju religijski identitet zamjenjujući ga humanističkim referentnim okvirom ili različitim vrstama tzv. *bricolage*?

Anthony Abela opisuje visokoreligiozno malteško društvo, ali i pokazuje kako se istodobno dešavaju procesi kontinuiteta i transformacije katoličke kulture: mladi odrasli katolici kombiniraju relativno visoku razinu crkvene participacije sa sekulariziranim životnim stilovima. Dva su temeljna agensa religijske socijalizacije: obitelj i različite crkvene dobrovoljne organizacije. Religijski je odgoj bitan dio obiteljskog života, a veliku ulogu igra članstvo mladih u brojnim crkvenim organizacijama. Abela pozornost posvećuje i nemilim događajima povezanima s religijskom socijalizacijom, nasiljem u obitelji, koje je jasno evidentirano i životnim pričama. Zanimljivo jest da se, zbog geografskog položaja Malte, turizam pokazuje relevantnim čimbenikom, jer putovanje ili duži odlazak iz relativno zatvorene sredine može pridonijeti bitnom prevrednovanju dotadašnjeg religijskog identiteta. Autor također elaborira nekoliko načina konstrukcije religijskog identiteta: religijska tolerancija, transformacija tradicionalnog, vjera povezana sa socijalnom pravdom, male zajednice katolika, individualizirani katolički identitet.

Irsko društvo, a koje opisuje Teresa Dowling, također je visokoreligiozno, u kome je katolički identitet kroz cijelo 20. stoljeće igrao nezamjenjivu ulogu u profilaciji ne samo irskoga nacionalnog identiteta, već i mnogih aspekata društvenog života. Od 70-ih godina, a pogotovo od 90-ih, zamjetne se velike društvene promjene. Autorica započinje da je stupanj religijske participacije i dalje, usprkos promjenama, veoma velik, ali da ubrzano slabi stupanj poštivanja moralnih načela, pogotovo u području spolnog morala. To je jedno od bitnih mjesta koje razlikuje zauzete od umjereno zauzetih katolika. Zauzeti nisu sasvim nekritični, ali su snažno poistovjeđeni s Crkvom i njenim institucionalnim učenjem. Umjereni zadržavaju katolički identitet, ali su relativno indiferentni spram religije. Oni seks smatraju normalnim dijelom partnerskog odnosa i ne prihvaćaju crkveno učenje o kontracepciji. Kod pobačaja nema konsenzusa, jer ga neki osuđuju, ali većina brani ženino pravo na pobačaj. Kod distanciranih katolika postoje brojni razlozi za takvo životno opredjeljenje. Zanimljivo jest, međutim, da će i ateisti nerijetko odlučiti da svoju djecu odgajaju u katoličkom duhu, usprkos svom jasnom antireligijskom stavu. Na kraju svog priloga Teresa Dowling zaključuje da su mladi Irci u mnogočemu različiti od svojih roditelja, ali da se ne može reći da oni nemaju uvjerenja i vrijednosti, ne može se reći da se ne poistovjećuju sa svojim svjetonazorom. Njima je možda čak i teže s obzirom na brojne životne alternative današnjeg svijeta, ali je izbor zato možda čak istinski moralan.

O još jednom sličnom društvu piše Irena Borowik te na sličan način naglašuje snažnu vezu religijskoga i nacionalnog identiteta. Ta veza na taj način kreira religijsku ulogu u društvu da autorica ističe kako je moguće govoriti čak i o "pripadanju bez vjerovanja" (parafraza krilatice Grace Davie o "vjerovanju bez pripadanja" u britanskom i još nekim europskim društvima). U opisu konstrukcije religijskog identiteta razmatra ulogu obitelji, prijatelja, obrazovanja te utjecaja braka. U poljskom su slučaju zauzeti katolici oni kojima je religija nezamjenjiv dio osobnog iskustva ("Bog pokreće moje srce").

Takva identifikacija ima jasne posljedice na planu svakodnevnog života – u slobodno su vrijeme posvećeni crkvenim aktivnostima, u potpunosti prihvaćaju moralno crkveno učenje. Umjereni ("Ja sam katolik, ali ostavimo to po strani") mnogo su kritičniji i njihov je kritizam usmjeren prema onomu što oni definiraju kao političku involviranost Crkve, materijalističke i financijske interese klera te amoralnost svećenika u području spolnog morala. No usprkos tome, oni će se i dalje identificirati katolicima. Distancirani ("Nema apsolutne i objektivne istine") mogu se podijeliti u dvije grupe: to su oni koji su potpuno indiferentni spram religije te oni koji nemaju religijske osjećaje, ali ostaju zainteresirani za religiju. Slično kao i kod Iraca, i distancirani će Poljaci u mnogo slučajeva krstiti svoju djecu i osigurati im konfesionalno obrazovanje. Uopće, rastući kritizam i nove društvene okolnosti kojima se Crkva, prema mišljenju autorice, teško prilagođuje, imat će velik utjecaj na religioznost mladih. Ipak, nerealno je očekivati neke iznenadne promjene upravo zbog duge i tako značajne religijske dominacije nad poljskom kulturom.

Talijansko se društvo u mnogome razlikuje od prethodna tri. To dolazi naglašeno do izražaja u načinu prihvaćanja religijsko-moralnih vrednota: mladi su i dalje otvoreni za sakralne vrednote, ali to čine na izrazito individualiziran način. Luigi Tomasi bilježi i porast religijskih stavova za koje je teško odrediti jasan crkveni okvir. U analizi triju grupa katolika, autor posebno analizira muškarce, žene te mlade parove u svakoj kategoriji. Primjerice, žene koje pripadaju kategoriji zauzetih katolika, za razliku od muškaraca iste kategorije, dosta su liberalne u pogledu spolnih pitanja. Ipak, one pridaju veliku važnost molitvi i crkvenoj praksi. Umjerene katolkinje izražavaju rezerviranost, ali ne osuđuju spolni promiskuitet. Malo govore o Crkvi i malo se druže s onima koji nisu religijski zauzeti, uz slobodu i neovisnost novac smatraju jako važnima u njihovu životu. Prihvaćaju eutanaziju, ali imaju različite stavove spram pobačaja. Uglavnom su negativno raspoložene spram sekta, jer sekte ugrožavaju slobodu pojedinca. Distancirane ili bivše katolkinje prihvaćaju predbračne odnose,

homoseksualnost, ali imaju i vrlo različita razmišljanja o astrologiji i spiritualizmu. Luigi Tomasi zaključuje da analiza govori o dva suprotstavljena trenda. S jedne strane, na djelu je sekularizacija koja vodi sve do apatije i indiferentnosti spram Boga. Na drugoj strani, zamjetno je kontinuirano priznavanje nazočnosti Boga kao referentne točke oko koje se gradi osobni identitet. Usprkos sekularizaciji, religija i dalje igra ulogu u oblikovanju identiteta mladih. U tome ipak valja naglasiti dvije posebnosti. Mnogo više nego u prošlosti religija je pitanje dobrovoljnoga osobnog izbora. Vjera i religija postale su funkcionalne osobnom razvoju, važan dio mozaika osobnog života i samoispunjenja. Takve suprotstavljene tendencije onemogućuju autoru da donese konačan zaključak – on se pita krećemo li se zaista prema religijskom supermarketu gdje se bira što se želi iz religijske ponude.

Penny Long Marler opisuje katolike u američkom društvu te odmah upozorava kako su djedovi današnjih mladih katolika iskusili život u katoličkom getu – specifičnost društvenih uvjeta života katolika s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Danas su katolici u društvenom pogledu umnogome slični protestantima: više katolika pohađa danas javne škole i sveučilišta, žene se s pripadnicima drugih konfesija, ali se unutar katolicizma (nakon izlaska iz geta) rasplamsava sukob liberala i konzervativaca. Zauzeti katolici naglašuju važnost religijskog ozračja kod kuće, često su (barem neko vrijeme) polazili katoličke škole. U pogledu moralnih i političkih vjerovanja naglašen je individualizam, čak i u skupini zauzetih. Tu je prisutna podjela između liberalnih i konzervativnih stavova, a takva podjela postoji i kod umjerenih katolika. Umjereni često zauzimaju stav: tko sam ja da sudim – a sud se proteže na sva moralna i politička pitanja. Polovica njih ide redovito u crkvu i imaju općenito pozitivan stav o katoličkoj crkvi. Među distanciranima ima onih koji se još uvijek osjećaju katolicima ili vjernicima, premda ne žive religijski te onih koji su potpuno udaljeni od katolicizma, odnosno svake religije. I Penny Long Marler govori o dvije, ali tu dijelom komplementarne a dijelom suprotstavljene tendencije – to

su erozija američke katoličke subkulture i eksplozija sekularnog individualizma. No čak i kad se napuštaju religijska uvjerenja, često ostaje potreba za nekim duhovnim osloncem u naglašeno individualiziranom svijetu.

John Fulton, ujedno koordinator cijelog istraživanja, autor je studije o katolicima u Engleskoj. Zauzeti su katolici, prema tom istraživanju, oni kod kojih dominiraju različiti oblici religijskog iskustva: konverzija, hodočašća, religijski entuzijizam, stalna izloženost religijskom obrazovanju, pripadnost religijski zauzetoj obitelji i sl. To, međutim, ne znači da se oni drže tradicionalnih pobožnosti ili da poštuju sva institucionalna učenja. Zauzetost je ovdje očito usuglašena s duhom vremena i mjesta. Autor je manje pozornosti posvetio analizi umjerenih, distanciranih ili bivših katolika, ali zaključuje da je velika različitost obrazaca distanciranosti znak da je i među katolicima naglašen (britanski) sekularizacijski trend. Čini se da valja dobro zapamtiti još jednu autorovu konstataciju: katolici i bivši katolici kritični su i prema Crkvi i prema britanskom društvu te uopće prema međunarodnim odnosima. Oni sigurno nisu postmoderni, ali njihov je osobni integritet na prvom mjestu i moraju biti istiniti prema svojoj savjesti. Upravo je zato u životu mladih odraslih katolika propao autoritarizam, a ne zato što su nestali moralni standardi. Moralni su principi najčešće vrlo jasni, ali nije jasno kako ih obdržavati i u pogledu osobnih odnosa te u širem političkom i ekonomskom kontekstu.

U završnom osvrtu John Fulton upozorava na sličnosti i razlike među pojedinim zemljama. Tri su tendencije naglašene: mladi zauzeti katolici nazočni su u svakoj zemlji, premda se razlikuju po moralnoj i političkoj orijentaciji; postoje razlike unutar različitih religijskih kvota koje su vezane uz nacionalne specifičnosti; postoje sličnosti u svim zemljama povezane s katoličkim otporom modernosti, utjecajem razdoblja kasne moderne te tendencijama unutar samoga suvremenog katolicizma. Zauzete katolike nigdje nije teško pronaći, ali jest nešto teže u Britaniji i SAD nego u drugim zemljama. Usprkos razlikama u mnogim moralnim pogledima,

oni su naglašeno vezani uz različite crkvene dobrovoljne organizacije. Zauzete katolkinje češće odbijaju crkveno učenje u području spolnog morala no što to čine muškarci. Sličnost među zemljama moguće je pronaći i kod distanciranih katolika – u Italiji, Poljskoj, Irskoj i Malti distanciranima je puno teže u potpunosti prekinuti s Crkvom te se naglašeni društveni pritisak ogleda u odluci o crkvenom vjenčanju ili religijskom odgoju vlastite djece. U zemljama u kojima su katolici manjina, ili jedna među mnogim denominacijama, takav je društveni pritisak mnogo manje izražen. Mnoge sličnosti među pojedinim kategorijama Fulton pripisuje i utjecaju kasne moderne, odnosno katoličkom pokušaju akomodacije na suvremene društvene prilike. Način na koji se katolički monopol preobražava povezan je i s načinom izgradnje individualnog identiteta.

Ta je knjiga ne samo inspirativna, već i vrlo čitljiva. Imena intervjuiranih i izvodi iz njihovih razgovora povećavaju utisak autentičnosti, dočaravaju niz individualnih svjetova, životnih okolnosti, moralnih dilema. Ona nam pruža važan pogled u način življenja religioznosti u suvremenom svijetu, ono što ankete tako vješto skrivaju. No te se studije teško mogu u potpunosti kontekstualizirati ako čitatelj nema kvantitativnu sliku religioznosti pojedine zemlje. Koliko su sličnosti pojedinih kategorija a različitih zemalja markantne, toliko se pokazuje da su, primjerice, zauzeti katolici doduše na sličan zauzeti način, ali zapravo i dosta različito žive svoju religioznost koja je nesumnjivo društveno posredovana. Uglavnom, knjiga koja se može preporučiti ne samo za čitanje, već i kao metodologijski predložak sličnih studija, a kakve nedostaju Hrvatskoj.

Na kraju ovog prikaza želim kratko upozoriti na još jednu knjigu iste izdavačke kuće, a koja također može biti zanimljiva hrvatskim čitateljima: *Religion and Politics. East-West Contrasts from Contemporary Europe*. Riječ je o zborniku radova koji fokusiraju odnos religije i politike u Irskoj, Engleskoj i Poljskoj, a iz pera sljedećih autora: Tom Inglis, Grace Davie, Andrzej Fils, Stephen Menzel et al., Rosa Lehman, Zdis³av

Mach te Katarzyna Gilarek. S različitih aspekata autori fokusiraju tezu Anrzeja Flisa prema kojemu Katolička crkva pokazuje već višestoljetne probleme prilagodbe suvremenoj demokraciji koja joj ne želi dodijeliti privilegirani status. U tom su pogledu zanimljive analize irskoga i poljskog slučaja, jer je u objema državama katolicizam, ostvarujući važne društvene uloge, morao mijenjati svoje društvene pozicije. No valja primijetiti da ta opća teza malo vodi računa o suvremenim promjenama u samom katolicizmu gdje, primjerice, borba za ljudska prava svakog čovjeka nije samo "lukavi" način prilagodbe suvremenosti, već je zasigurno samo drukčiji način izražavanja vlastite biti. No neovisno o tome, studije su vrlo ilustrativne jer na više različitih načina pokazuju kako teče proces društvenih i religijskih promjena. Rijetko spominjani i opisivani primjeri, poput života Grkokatoličke crkve u Poljskoj za vrijeme komunizma, nezaobilazan su kamenčić ocrtanog mozaika.

Siniša Zrinščak

Vlasta Ilišin, Furio Radin (ur.)

MLADI UOČI TREĆEG MILENIJA

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i
Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva
i mladeži, Zagreb 2002, 355 str.

Knjiga Mladi uoči trećeg milenija rijedak je primjer prezentiranja rezultata longitudinalnog istraživanja tematike mladih u Hrvatskoj, a zbog vremenskog razdoblja na koje se referira (1986. i 1999. godina), knjiga pomaže u rasvjetljavanju promjena u vrijednosnoj i stavovskoj strukturi mladih odigranih u tranzicijskom razdoblju Hrvatske. Autori studije ne ograničavaju interpretacijske obrasce na uže disciplinarnu analizu, već kom-